

Paralely medzi názvami skál a horolezeckých ciest

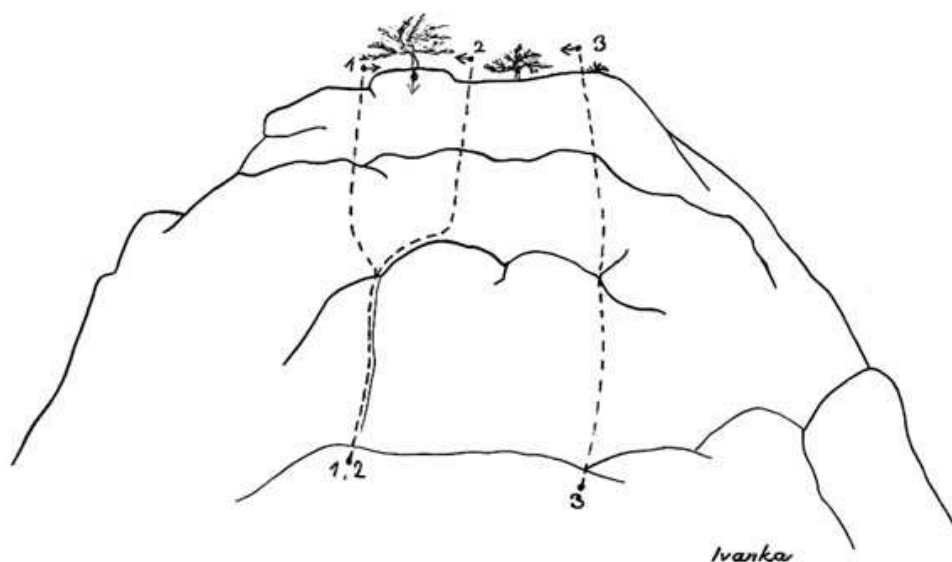
Ján Bauko

Katedra maďarského jazyka a literatúry,
Fakulta stredoeurópskych štúdií, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra

Výskumu názvov skál a horolezeckých ciest sa v onomastike venovalo v minulosti menej pozornosti (pozri Bauko, 2003, 2004, 2006, 2007, 2008; Majtán, 1996; Rutkowski, 2001). Sú to názvy útvarov vertikálneho členenia zemskeho povrchu, preto ich zaraďujeme do systému oroným. Názov horolezeckej (skalolezeckej) cesty označujeme termínom orohodonymum, respektíve sociolektálne orohodonymum (socioorohodonymum). Orohodonymá identifikujú vertikálne línie častí skál, ktoré slúžia na horolezecké účely. Autormi a používateľmi proprií sú horolezci, v písomnej podobe sú zaznamenané v horolezeckých sprievodcoch, kde sú lokalizované na mapách podľa jednotlivých skál. Napríklad v Súľove sa na skale Ivanka nachádzajú tri cesty (za názvom horolezeckej cesty stojí jej stupeň náročnosti):

Ivanka

1. *Otáznik 7-*
2. *Ivanka 7*
3. *Erika 7+*

Keď porovnáme názvy skál a horolezeckých ciest, môžeme medzi nimi nájsť isté odlišnosti. Názvy horolezeckých ciest tvoria otvorený menný systém. Súbor proprií sa dynamicky rozvíja. Počet názvov vzrastá podľa toho, koľko nových prvovýstupov sa uskutoční. V nami skúmaných oblastiach (24 horolezeckých oblastí Slovenska) vznikli orohodonymá v posledných desaťročiach, najmä od 80. rokov 20. storočia (pozri Pauer, 2000, 2002). Názvy skál tvoria uzavretejší systém a viaceré z nich nachádzame aj v historických prameňoch. V Súľove je najstarším názvom pomenúvajúcim skalný útvar *Roháč*, s ktorým sa prvýkrát stretávame v listine z roku 1193 v podobe *Rohach* (Kerešová – Horečný, 2002, s. 156). Niektoré skaly môžu mať úradný a ľudový (miestny) názov. K jednému denotátu sa viaže viac názvov, vzniká polyonymia. Jeden z najznámejších skalných výtvorov v Súľovských skalách je *Gotická brána*, ktorú miestni obyvatelia ľudovo nazývajú podľa charakteristického zalomenia *Lomená brána*. Tvar ženského tela pripomína skala *Mária Terézia*, ktorá sa nachádza pred vchodom do jaskyne, preto ju volali aj *Tereza*, čo sa dzíva do dziery. Niektoré názvy skál môžeme nájsť v historických prameňoch v odlišnej podobe. V listine z roku 1268 je skalná brána *Vráta* uvedená pod názvom *Kukapu*, z maďarského kő 'kameň' a kapu 'brána', teda *Kamenná brána*. V súhrnnej správe o chotárnem spore z 1. júla 1805 je nazvaná *Keč Kapu alias Kamenne Vrata* (Kerešová – Horečný, 2002, s. 159). Na rozdiel od skál jednotlivé horolezecké cesty nemajú viacero názvov, k jednému denotátu sa viaže jeden názov, môžeme hovoriť o mononymii.

Kým názvy horolezeckých ciest poznajú väčšinou len skalolezci, názvy skál aj miestni obyvatelia, respektíve turisti, návštevníci. Názvy horolezeckých ciest sa používajú v užšom okruhu, v societe horolezcov, a názvy skál v širšom spoločenskom úze. Výnimku tvoria názvy skalných útvarov, ktoré vytvorili horolezci, tie sa používajú najmä v ich societe.

Väčšina názvov skál i horolezeckých ciest pochádza z apelatívnej slovnej zásoby, apelatíva sa proprializujú. Názvy horolezeckých ciest však často vznikajú transonymizáciou. Pri transonymizácii hrá dôležitú úlohu už jestvujúci inventár proprií. Transonymizácia je prenos existujúceho vlastného mena do novej onymickej triedy (Šrámek, 1999, s. 56). Je to vlastne medzipropriálny vzťah, proprium jednej onymickej triedy sa mení na proprium inej onymickej triedy. Jeden a ten istý názov identifikuje rôzne denotáty. Orohodonymá vznikajú v skalolezeckých oblastiach transonymizáciou antroponým, zooným, toponým (ojkoným i anojkoným) a chrématoným. Najfrekvencovanejšie sú názvy antroponymického pôvodu.

Vo výbere názvov horolezeckých ciest zohráva dôležitú úlohu emotívnosť, podľa motivácie sú najfrekvencovanejšie názvy poukazujúce na pocity, zážitky skalolezcov pri lezení, ktoré charakterizuje expresívnosť. Na druhej strane názvy skál sú väčšinou stylisticky neutrálne.

Internacionalizácia je prítomná v názvoch horolezeckých ciest (časté sú názvy cudzieho, najmä anglického, pôvodu), názvy skál sú väčšinou slovenského pôvodu.

Názvy skál i horolezeckých ciest sú väčšinou jednoslovné, a to substantívneho typu, v názvoch horolezeckých ciest sa však často objavujú aj viacslovné (najmä dvojslovné) pomenovania.

Medzi názvami skál a horolezeckých ciest môžeme pozorovať aj isté paralely. Vytvorenie a pomenovanie horolezeckých ciest v určitej skalolezeckej oblasti prináša so

sebou potrebu pomenovať aj skalný útvar (dovtedy nepomenovaný), na ktorom sa cesty nachádzajú. Daný skalný útvar sa pre horolezcov stáva dôležitým z hľadiska lokalizácie a orientácie.

Sú prípady, keď je názov skaly totožný s názvom horolezeckej cesty. Vtedy v nami skúmaných oblastiach skôr vznikol názov horolezeckej cesty a dodatočne bola pomenovaná aj skala. Názov časti objektu sa prenáša na názov celého objektu. Môžeme hovoriť aj o transonymizácii, keď existujúci názov horolezeckej cesty sa stal aj názvom skaly.

Názov skaly a horolezeckej cesty sa zhoduje v nasledovných horolezeckých oblastiach:

Horolezecká oblasť	Názov skaly	Názov horolezeckej cesty
Predhorie	<i>Pyramída</i>	<i>Pyramída</i>
	<i>Nekonečný vesmír</i>	<i>Nekonečný vesmír</i>
	<i>Hestia</i>	<i>Hestia</i>
	<i>Deméter</i>	<i>Deméter</i>
Manínska úžina	<i>Čertova stena</i>	<i>Čertova stena</i>
	<i>Baroko</i>	<i>Baroko</i>
Machnatô	<i>Ohnišťovka</i>	<i>Ohnišťovka</i>
Súľovské skaly	<i>Ivanka</i>	<i>Ivanka</i>

V horolezeckých sprievodcoch väčšinou zaznamenávajú aj rok, v ktorom bola cesta vylezená, napríklad v roku 1996 uskutočnil prvovýstup skalolezec Piaček v horolezeckej oblasti Predhorie na ceste, ktorej dal názov *Pyramída*. Bola to prvá skalolezecká cesta vytvorená na danom skalnom útvere, ktorý dovtedy nemal názov, preto ho bolo potrebné pomenovať. Horolezec si zvolil jednoduché riešenie: skala dostala názov *Pyramída* po názve horolezeckej cesty. Na spomínanej skale ešte v tom istom roku bol Piaček autorom ďalšej cesty s názvom *Egypt'an Sinue*, ktorý vznikol na základe propriálnej asociácie. V roku 1997 bola na tej istej skale vytvorená cesta *Faraón* iným autorom, ktorého pri výbere pomenovania ovplyvnili už existujúce názvy.

Názov skaly a horolezeckej cesty môže obsahovať rovnakú koreňovú morfému. Koreňová morféma je totožná, rozdielny je slovtvorný formant v nasledovných prípadoch:

Horolezecká oblasť	Názov skaly	Názov horolezeckej cesty
Manínska úžina	<i>Gastonka</i>	<i>Gastonova</i>
Porúbka	<i>Lietačky</i>	<i>Lietáčka</i>
Súľovské skaly	<i>Neviniatko</i>	<i>Nevinná</i>

V jednom prípade sa nárečový tvar názvu skalolezeckej cesty objavuje v dvojslovnom názve skaly v spisovnom, štandardizovanom tvare:

Horolezecká oblasť	Názov skaly	Názov horolezeckej cesty
Manínska úžina	<i>Deravá stena</i>	<i>Dieravá</i>

Koreňová morféma jednoslovného názvu skaly sa objavuje aj vo viacslovnom názve horolezeckej cesty:

Horolezecká oblasť	Názov skaly	Názov horolezeckej cesty
Súľovské skaly	<i>Krídlo</i>	<i>Krídelko alebo stehienko</i>
	<i>Trojzubec</i>	<i>S nožom v zuboch</i>
	<i>Mravenisko</i>	<i>Mravenčia promenáda</i>

Rozdiel môže byť aj v tom, že jednoslovný názov skaly tvorí základnú časť dvojslovného pomenovania skalolezeckej cesty:

Horolezecká oblasť	Názov skaly	Názov horolezeckej cesty
Súľovské skaly	<i>Sokolíky</i>	<i>Lavý sokolík</i> <i>Prostredný sokolík</i> <i>Pravý sokolík</i>
Machnatô	<i>Ohnišťovka</i>	<i>Lavá Ohnišťovka</i>

Sú prípady, keď je odlišná druhá časť dvojslovného (syntagmatického) pomenovania:

Horolezecká oblasť	Názov skaly	Názov horolezeckej cesty
Manínska úžina	<i>Gotická stena</i>	<i>Gotické okno</i> <i>Gotické ucho</i>
	<i>Pekelná stena</i>	<i>Pekelné sily</i>
	<i>Verdonský múr</i>	<i>Verdonská dierka</i>
Porúbka	<i>Slnečné steny</i>	<i>Slnečný strážca</i>

Existujúci systém názvov ovplyvňuje výber a tvorenie nových pomenovaní. Asociácia má dôležitú funkciu pri zrode nových oroným. Môžeme hovoriť o propriálnej asociácii, keď existujúce proprium ovplyvňuje vznik nového propria. Autor cesty často vyberá názvy na základe určitých súvislostí. Propriálnu asociáciu môžeme pozorovať v nasledovných oronymách:

Horolezecká oblasť	Názov skaly	Názvy horolezeckých ciest
Predhorie	<i>Pyramída</i>	<i>Faraón</i> <i>Egypt'an Sinue</i>
	<i>Zlatá</i>	<i>Klondajk</i>
	<i>Podsvetná priepasť</i>	<i>Hádes,</i> <i>Perzefóna</i> <i>Tartaros</i>
	<i>Hestia</i>	<i>Nymfa</i>
	<i>Deméter</i>	<i>Mýty</i> <i>Báje</i>
	<i>Dionýzos</i>	<i>Svätyňa</i>
	<i>Boží trón</i>	<i>Erébos</i> <i>Chaos</i> <i>Medúza</i> <i>Zeus</i>

Manínska úžina	<i>Peklo</i>	<i>Čertov kolotoč</i>
	<i>Slnečné steny</i>	<i>Zlatá žila, Zlatá horúčka Krištáľové slnko Cesta k slnku</i>
	<i>Stratené veže</i>	<i>Zabudnutý kút</i>
	<i>Horná veža</i>	<i>Orloj</i>
Kostolecká úžina	<i>Kostolecký pilier</i>	<i>Veľkonočný pilier Cingrlátka Zvon</i>
Prečín	<i>Mučiareň</i>	<i>Oko za oko Zub za zub Pamiatka zosnulých</i>
	<i>Jeruzalem</i>	<i>Dvanásť apoštolov Desatoro prikázaní Nanebovstúpenie Paschia Rajská záhrada Ave Mária</i>
Domaníža	<i>Smaragdová brána</i>	<i>Magické oči</i>
	<i>Tropický prales</i>	<i>Botanická záhrada</i>
	<i>Mesačná krajina</i>	<i>Dotyk hviezd</i>
Višňové		<i>Višne v čokoláde</i>
	<i>Malý kostol</i>	<i>Pokánie</i>
Súľovské skaly	<i>Harfa</i>	<i>Lavá struna Prostredná struna Pravá struna</i>
	<i>Školská veža</i>	<i>Posledné prázdniny</i>
	<i>Žiletka</i>	<i>Ostrie Zubaté ostrie</i>
	<i>Brada</i>	<i>Tvár</i>
	<i>Ivanka</i>	<i>Erika</i>

Súvislosti medzi názvom skaly a na nej sa nachádzajúcich horolezeckých ciest môžeme pozorovať aj v skalolezeckej oblasti Predhorie, kde sú zaznamenané prvé výstupy od roku 1995. Zaujímavá je z hľadiska proprií oblasť Sokolie, kde je najviac názvov prevzatých z mytológie. Názvy horolezeckých ciest motivovali vznik názvov skál, ale aj existujúci názov skaly ovplyvňuje a motivuje vznik nových názvov horolezeckých ciest. Na skale *Podsvetná priepasť* sú cesty *Hádes*, *Perzefóna*, *Tartaros*. Na skale *Boží trón* sídli najvyšší boh *Zeus*, sú tu aj cesty *Erébos*, *Chaos* a *Medúza*. Na skale *Hestia* je rovnomenná cesta *Hestia* i cesta *Nymfa*. Skala *Deméter* bola tiež pomenovaná podľa horolezeckej cesty *Deméter* a na spomínanej skale sa nachádzajú aj cesty *Báje*, *Mýty*.

Súvislosť môže byť aj medzi názvom horolezeckej oblasti a názvom horolezeckej cesty. Názov horolezeckej oblasti Višňové motivoval vznik názvu skalolezeckej cesty *Višne v čokoláde*.

Orononymá, ktoré pochádzajú od jedného autora, identifikujú cesty vedľa seba a vznikli podobnou motiváciou, tvoria propriálnu dilógiu (napr. na skale *Ivanka* vznikli dve cesty *Ivanka* a *Erika* podľa krstných mien dcér autora názvov; frazeologické názvy *Oko za oko* a *Zub za zub* motivovali vznik názvu skaly *Mučiareň*), trilógiu (napr. na skale *Harfa*, ktorá nám pripomína hudobný nástroj, vznikli cesty *Lavá struna*, *Prostredná struna*, *Pravá struna*), respektíve sériu (napr. jednu sériu oroným motivovalo čítanie Biblie: na skale *Jeruzalem* sa nachádzajú cesty *Dvanásť apoštolov*, *Desatoro prikázaní*, *Nanebovstúpenie*, *Paschia*, *Rajská záhrada*, *Ave Mária*).

Literatúra:

BAUKO, Ján: Etymológia názvov horolezeckých ciest v Súľovských skalách. In: Lingvistické konfrontácie. Lingvistický odborný seminár. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa 2003. CD-ROM.

BAUKO, Ján: Hegymászó útnevek a Szulyói-sziklák. In: Névtani Értesítő 26. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem 2004, s. 119 – 135.

BAUKO, Ján: Mikrooronymá v Súľovských skalách. In: Varia XIII. Zborník materiálov z XIII. kolokvia mladých jazykovedcov. Bratislava: SAV 2006, s. 26 – 33.

BAUKO, Ján: Motivácia vzniku názvov horolezeckých ciest. In: Súradnice súčasnej onomastiky. Zborník materiálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie. Bratislava: Veda 2007, s. 190 – 203.

BAUKO, Ján: Transonymizácia v názvoch horolezeckých ciest. In: Acta onomastica II. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR 2008, s. 42 – 49.

KEREŠOVÁ, Michaela – HOREČNÝ, Jaromír: Súľov a jeho nemí svedkovia dávnych čias. Žilina: Edis 2002. 186 s.

MAJTÁN, Milan: Z lexiky slovenskej toponymie. Bratislava: Veda 1996. 192 s.

PAUER, Daniel: Slovenské skaly I. 2000. 225 s.

PAUER, Daniel: Slovenské skaly II. Piešťany: Tissing press 2002. 270 s.

RUTKOWSKI, Mariusz: Mikrotoponimia przestrzeni wspinaczkowej. Studium socjoonomastyczne. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego 2001. 169 s.

ŠRÁMEK, Rudolf: Úvod do obecné onomastiky. Brno: Masarykova univerzita 1999. 212 s.